

KRITICKÉ ZAMYŠLENÍ NAD STAVEM A BUDOUCNOSTÍ TERITORIÁLNÍCH STUDIÍ NA FSV UK A ZÁROVEŇ PLAIDOYER ZA STŘEDOEVROPSKÁ STUDIA

Co se děje?

Toto zamyšlení bylo vyvoláno krizí německých studií na naší fakultě, ve skutečnosti však pojednává obecně o celém oboru teritoriálních studií, či, chceme-li, o krizi Institutu mezinárodních studií. Domnívám se totiž, že to, co nazývám krizí německých studií, není pochopitelné, ale ani řešitelné, aniž bychom toto téma zasadili do obecnějšího rámce. Nejde totiž pouze a výlučně o problémy německých studií. Jedná se, jak zní má teze, o problémy celého oboru teritoriálních či mezinárodních studií, jak jsou na naší fakultě pěstována.

Pokud hovořím o krizi vkrádá se samozřejmě otázka, co mě k této diagnóze opravňuje. Nepatří snad institut, na němž jsou tato studia pěstována, k úspěšným pracovištím na celé fakultě? Nepůsobí snad na něm řada nepochybně kvalitních pedagogů i vědců? Nemá snad tento institut bohatou a čilou spolupráci se zahraničními vědeckými institucemi? To je vše nepochybně pravda, přesto se nemohu zbavit (spíše) pocitu, že náš obor i institut, na němž je provozován, již dlouhodobě přešlapuje na místě, že věci běží takřkajíc samy od sebe, podle jednou stanovených zvyklostí, vše se děje bez představy budoucího vývoje (a rozvoje), bez představy směru, kam se vědecky i personálně ubírat a jaké místo zaujmout v české i mezinárodní vědecké krajině. Jinými slovy: kdysi úspěšná fundace již žije, obávám se, pouze ze své setrvačnosti. Aktuální stav tak nemusí být ani z objektivních hledisek špatný, nicméně směr, tendence vývoje již uspokojivá není.

Výše uvedená slova však byla, jak sám přiznávám, spíše pocitem. Ten může být oprávněný, vznikl přece z mého osobního dlouholetého pozorování vývoje našeho institutu, pokud se však má tato diagnóza stát základem řešení celého problému, musí stát na pevnějších základech a argumentech.

Abych je mohl poskytnout, vycházím nejprve z analýzy oboru mezinárodních teritoriálních studií. Co jsou to teritoriální studia? Budiž mi prominuto, že na tomto místě neposkytuji nějakou obecnou definici, kterou lze nepochybně v zahraničí nalézt. Teritoriální studia určitě nejsou čistě naším vynálezem. Spíše naopak, jsou oborem, který byl v Česku založen v návaznosti na zahraniční diskuse. Na druhou stranu se mi však jedná o analýzu našich problémů, a také proto vědomě vycházím z podoby oboru, jak se ustavil na naší fakultě. Domnívám se, že jsem k tomu oprávněn i osobně: patřím k jednomu z prvních absolventů oboru a působím tak na našem institutu, ať již jako student, doktorand či jako pedagog, téměř 17 let.

Co náš obor charakterizuje? Na základě svých zkušeností se domnívám, že to jsou tři hlavní rysy: 1) výslovné zaměření na určitý region (teritorium), 2) prozatím spíše mezioborový než interdisciplinární přístup k výzkumu daného regionu a 3) důraz na současnost, aktuálnost.

Mojí hlavní tezí je, že tyto tři rysy mají stále své oprávnění, že však v průběhu doby došlo k určitému vyčerpání jejich původního vymezení a porozumění, a že je tedy nutné znovu se jejich pojetí výslovně a kriticky věnovat a vyvolat na toto téma strukturovanou diskusi, která povede k nějakým konkrétním závěrům. Diskusi, která však bude zároveň co nejvíce otevřená, bez podezírání (i obav) z osobních a kariérních zájmů. K podobné diskusi chce toto zamyšlení přispět.

1.

Jak byly regiony, jimž se náš ústav věnuje, definovány? Leží nasnadě předpokládat, že toto vymezení probíhalo v první řadě podle nějakých objektivních geografických či politických kritérií a zajistilo jim tak určitou stálost. Domnívám se nicméně, že podobná definice nebyla

v počátcích našeho institutu tou primární. Především v případě regionu německých a rakouských studií hrála počátkem devadesátých let, kdy byla naše katedra jako vůbec první katedra pozdějšího IMS zakládána, roli především česká perspektiva: německá otázka a vůbec sousedství se dvěma německy mluvícími zeměmi se jevily být konstantou, která zásadním způsobem ovlivňuje dějiny i aktuální vývoj českých zemí. Z této perspektivy, tedy z hlediska toho, jaké regiony působí na „český střed Evropy“, byly zprvu definovány i ostatní teritoria, o něž se postupně IMS rozrůstal: region východní Evropy a Ruska, region západní Evropy a záhy Evropská unie a v neposlední řadě také region severní Ameriky.

Domnívám se, že je důležité si znovu vzpomenout na tuto definici z počátku 90. let, na toto pojetí, s nímž byl náš institut zakládán. V průběhu doby se totiž na tuto původně subjektivní definici pozapomnělo, teritoria byla postupně stále více pojmána jako objektivně existující celky a institut byl ve své struktuře petrifikován. Pokud si však vzpomeneme na původní přístup, s nímž byl institut zakládán, ukazuje se, že teritoria, regiony, o něž se zajímáme, nebyla pouze a výlučně definována nějakými objektivními znaky, ale že byla a jsou vymezena i naší pozicí, našimi zájmy. Pokud však připustíme v podstatě banální konstatování, že se naše zájmy, naše pozice v Evropě i ve světě během oněch téměř dvaceti let výrazně posunula, je namístě uvažovat i o nové definici a složení regionů a teritorií, jimiž se chceme zabývat. Nepochybně je takto kladená pro některé regiony palčivější než pro jiné. V každém případě si ji však musí položit naše katedra, stejně tak jako katedra RVS a ZES.

Abychom to shrnuli: v případě prvního základního rysu teritoriálních studií, pěstovaných na našem institutu, tedy z hlediska složení i definice teritorií, jimž se věnuje, je nutná zásadní diskuse. Není na místě hledat nové hranice jednotlivých teritorií? Neukazuje se snad již v každodenní badatelské a výukové praxi, že vymezení, pocházející z počátku 90. let, již nevyhovují? Domnívám se, že tyto otázky nejsou v žádném případě kacířské. Jsou vzhledem k tomu, jak náš institut vznikl plně oprávněné. Obsahově pozitivní odpovědi na tyto otázky rád přenechám diskusi, osobně jsem však stále více přesvědčen, že jedním z regionů, který můžeme takto nově definovat, je region střední Evropy (včetně, samozřejmě, české či československé tematiky). Jeho konkrétní geografické vymezení nechme prozatím stranou – pokusím se k němu vrátit v jiné souvislosti.

Tento „nový“ region ve formě nějakých středoevropských studií navrhuji s vědomím, že se opět jedná o „subjektivní“ definici, která se může za několik let ukázat jako překonaná, jako definice, kterou je možné zpochybnit. Domnívám se však, že toto do určité míry procesuální vymezení našeho oboru nemusí být pouze na škodu, ale že může být pochopeno jako důkaz jeho pružnosti a adaptability.

Závažnější je však jiná námitka: má tedy vůbec smysl vymezovat a strukturovat náš obor přísně podle teritorií? Nebylo by lepší se institucionálně ale i badatelsky a možná i výukově spojovat podle oborů a nikoli podle teritorií? Ponechme stranou, že podobný návrh je problematický z čistě vnějších důvodů i z hlediska strategického – sotva totiž obhájí právo na svoji existenci pracoviště, které se zabývá teritoriálními studii a přitom tato teritoria odstraní ze své vnitřní struktury. Důležitější je pro naše účely vyvrátit tuto námitku z hlediska vnitřní logiky našeho oboru – pak totiž možná nalezneme další věcný argument, zdůvodňující jeho existenci. Domnívám se totiž, že přes všechny možné námitky, které mohou být s členěním na teritoria spojeny, má tato stratifikace oboru jeden zásadně pozitivní význam: při propagované multidisciplinarity oboru vytvářejí vhodně zvolená teritoria hranice zájmu jednotlivých badatelů, umožňují, že si nakonec mohou vzájemně rozumět, protože zkoumají nakonec podobné či stejné problémy, arci z různých úhlů pohledu. Je to jistě vymezení vnější, zároveň však, jak ukazuje i praxe, vymezení účinné a plodné.

Kromě výše uvedeného, spíše obecného a přiznávám i hodně subjektivního kritéria „českého zájmu“ či lépe řečeno „české perspektivy“ tak získáváme navíc i další kritérium definice tohoto teritoria. Hledejme témata, problémy, které přesahují čistě národní meze, jsou však

natolik konkrétní, že si dokážeme (i prakticky) představit jejich smysluplný výzkum z různých oborových hledisek. Pokud je najdeme, nebudeme moci zároveň vykreslit i přibližné hranice regionu, kterých se primárně týkají? Domnívám se, že právě tento přístup znovu zhodnocuje teritorium střední Evropy a může napomoci tomu, aby byl tento region, zpočátku v tomto zamyšlení pojatý jako jakýsi blíže nespecifikovaný ukazatel směru, již také jasněji geograficky vymezen.

2.

Pokračujme nyní druhým rysem teritoriálních studií, jenž byl ostatně již v předchozím zmíněn, a sice jejich propagovanou multidisciplinaritou.

Výhody více oborového přístupu k řešení konkrétních problémů není nutné zvláště zmiňovat. S přitažlivostí však nutně souvisí i nebezpečí a úskalí, která, obávám se, se stále více projevují i na našem pracovišti. O jaká úskalí se jedná?

V první řadě to je problém, který napadne každého, kdo se pohyboval v jakémkoli vědeckém prostředí, pokoušejícím se o více oborový přístup: jednotlivé obory, namísto toho, aby směřovaly ke společnému výzkumu daného tématu, se postupem doby - věrny vlastní vnitřní logice - od sebe spíše vzdalují, než aby se přibližovaly. Jejich představitelé si přestávají rozumět, a v tom horším případě soutěží o to, který obor je ten hlavní, který je více vědecký a který obor je zbytný.

V prostředí čistě vědeckém je tento vývoj možná politováníhodný nikoli však tragický – vědecký tým se rozpadne a vznikne tým nový, lépe vyhovující osobním i oborovým preferencím jednotlivých badatelů. V případě univerzitním je však podobná situace skutečně navýsost nebezpečná: nejenom, že vzhledem k výukové povinnosti, ke struktuře vyučovaných oborů, které musí nutně vykazovat určitou dlouhodobější stálost, danou ostatně i ryze formálně akreditačními řízením, má podobný rozpad badatelského týmu nutně dalekosáhlé následky, ale především vyvstává otázka profilu absolventů tohoto oboru. Kdo je naším absolventem – a teď mám na mysli především ty z nich, kteří by měli v kratší či delší časové perspektivě převzít pedagogickou i badatelskou štafetu našeho institutu: jsou to historikové, politologové, ekonomové či „něco mezi“? Má vůbec multidisciplinární institut právo vychovávat badatele? Uvědomuji si, že to jsou otázky zasahující již spíše do oblasti studia a jeho organizace, kterými se v tomto zamyšlení vědomě nezabývám, na druhu stranu však ukazují prekérnost této situace i hrozby, kterým musí náš institut – dle mého názoru ve stále větší míře – čelit. O to více je nutné nejprve promyslet samotný smysl této multidisciplinarity, její podobu a následně poté postupně uskutečňovat cílené a promyšlené změny primárně v doktorských, ale i v magisterských studijních programech.

Je však ještě jedno nebezpečí, které je v multidisciplinaritě skryto: každý obor – a teď mám na mysli „tradiční“ humanitní obory – je nejenom nějak institucionálně ustaven, ale vyznačuje se i jakousi „vnitro-oborovou kulturou“. Ta zahrnuje řadu na první pohled rozličných věcí, jako jsou způsoby citace, uznávání klasikové oboru, oborová periodika a jejich hierarchie, badatelské otázky i obecné způsoby, jak jsou tyto otázky řešeny, osobní vazby a mocenská postavení, stejně tak jako například společné vzpomínky na studia, které mohou spojovat i více studentských a následně i badatelských generací. Tato „vnitro-oborová kultura“, jindy nazývaná vědeckým paradigmatem a jako taková se stávající i předmětem výzkumu například z hlediska sociologie vědění, je něčím podstatným a zásadním. Je možné ji samozřejmě kritizovat, pohoršovat se nad „zkratkatelostí“ oboru, nad reálnou i domnělou mocí koryfejí oboru atd., i to však patří k jeho vnitřnímu vývoji. Pohybovat se nějakým způsobem v něm je nutné pro každého, kdo se chce ve svém oboru nějak prosadit, kdo v něm chce publikovat a být recipován. Alternativou je čisté outsiderovství, které je však vědecky neplodné, protože věda, a humanitní zvláště, je diskuse, a to diskuse tady a teď.

Jaké následky má však tato skutečnost pro více oborové disciplíny? Je jasné, že hrozby jsou skutečně veliké. Důsledkem může být jak izolace oboru od příslušných vědeckých prostředí – prostě nikdo nás nebude recipovat či jenom minimálně, náš obor nebude žádnou podstatnou měrou přítomen v soudobém dějepisném či politologickém diskurzu, budeme dožívat svoji existenci v „multidisciplinární izolaci“ při marném pokusu založit vlastní obor a vlastní vnitro-oborovou kulturu. Anebo, naopak, se navzájem budeme vzdalovat a nebudeme se recipovat a obohacovat v rámci teritoriálních studií, protože každý se obrátí ke svému oboru, v němž se jako jednotlivec a nikoli primárně jako reprezentant našeho institutu bude chtít prosadit. Bude si dělat, jak se občas i u nás hanlivě říká, „své kšefty“.

Je cesta mezi touto Skyllou a Charybdou? Přiznávám, že žádné zázračné řešení neznám. Cestou snad může být každodenní snaha o komunikaci (osobní i vědeckou) v rámci našeho institutu a zároveň snaha o prolamování izolace, která, dle mého názoru, stále více ve vztahu k okolí náš institut ohrožuje. Řešení tedy vidím v každodenní praxi, postupující při vědomí těchto úskalí, a nikoli v nějaké obecné teorii. Této snaze může být nápomocné vhodné vymezení badatelských problémů v rámci jednotlivých teritorií, které budou natolik obecné, že dokáží překročit hranice čistě české perspektivy a budou přitažlivé i pro různé obory, zároveň však natolik konkrétní, že umožní spíše synergii jednotlivých přístupů, než jejich paralelní řazení vedle sebe podle hesla „hlavně ať si v tom každý bez větší námahy najde to své“. Jsme však toho schopni? Probíhá podobná diskuse na našem institutu? Je někdo za podobnou snahu a definici badatelských priorit odpovědný? Obávám se, že odpověď na tyto otázky musí být zatím záporná.

3.

Poslední rys, který chci ve své úvaze zmínit, se týká aktuálnosti našeho oboru (a především jeho studia). Zde si dovoluji menší osobní odbočku: byla to právě aktuálnost a praktičnost oboru – alespoň tak se mi to tehdy (spíše dojmově než na základě nějaké analýzy) zdálo – která mě vedla k tomu, že jsem si jako student klasické filosofie podal přihlášku na tento obor, resp. tehdy na magisterské studium Německých a rakouských studií. Nepředpokládám sice, že dnešní studenti ve svém rozhodování začít u nás studovat měli podobnou zkušenost s vskutku nepraktickým a neaktuálním studiem, jako jsem měl já v případě filosofie, nepochybuji však, že právě zaměření na soudobé otázky a problémy je tím, co k nám studenty může lákat. Myslím si proto, že i z těchto důvodů je potřebné tento rys našeho institutu jako jeho určité specifikum dále pěstovat.

Podobně však jako výše zmíněné dva hlavní rysy platí i v tomto případě, že velký potenciál je na druhé straně vyvažován o to neméně většími nebezpečími. V tomto případě vidím jako toto nebezpečí to, co chci nazvat prezéntismus. Je to, stručně řečeno, postoj, který hodnotu a závažnost badatelských otázek i okruhů studia vidí pouze v tom, jaká témata jsou v daném okamžiku považována za aktuální. V té nejhorší podobě pak může být badatelský program vymezován podle článků v novinách, v onom Heideggerovském „co se (právě) povídá“ či dokonce, co si „studenti přejí“. Tento prezéntistický přístup je podle mě rezignací na vědu. Vždyť věda, ať už je to historie či politologie, se vyznačuje právě tím, že je schopna odstupu od toho, „co se (právě) povídá“, že se pokouší nalézt ve změti empirie obecnější a dále sdělitelné zjištění, model či dokonce možná i nějaké pravidlo.

To však neznamená neaktuálnost! Jde jen pouze o to definovat, to, co je aktuální i jinak, než pouhým pohledem na stránky novin či dále nereflektovaným mezníkem – jako například ve smyslu, „dělejme věci pouze od roku 1989/1990“ (pak se vkrádá otázka – a proč ne od roku 2001, 2008 či naopak 1968, 1986 apod.?) Při této definici „aktuálnosti“ tedy nebudou rozhodovat pouze a výlučně kritéria dnešního dne, ale i vědecká relevance tématu, ano i jeho perspektiva v rámci té které vědecké krajiny. Opět je však nutné se ptát – probíhá podobná

diskuse? Dokážeme vymezit témata dostatečně aktuální na to, aby zajímala i naše studenty, zároveň však dostatečně závažná, aby měla i vědecký smysl? Opět se domnívám, že odpověď musí znít spíše negativně.

Na konec této analýzy aktuálnosti, soustředění na současné otázky, musím nicméně připojit krátkou úvahu o roli historie, úvahu, která, přiznávám, spíše tuto roli problematizuje, a která je proto spíše než řešením výzvou k další diskusi.

Legitimizací historiografického přístupu k řešení současných otázek, a tím pádem i legitimizací přítomnosti této vědní disciplíny ve vějíři multidisciplinárních teritoriálních studií bylo vždy tvrzení, že současné problémy se dají (také) pochopit z hlediska jejich předchozí geneze, tedy z hlediska historického vývoje. Tato zdánlivě samozřejmá a banální teze, tedy ono slavné tvrzení, že tím čím jsme dnes, jsme se stali, že současný svět je svět, který postupně a kontinuálně vznikal, se od poslední třetiny 20. století stává stále více problematickým. Tato problematizace se odehrává dle mého názoru na dvou rovinách, přičemž je zbytečné přít se o to, která je primární, tedy zda bylo dříve vejce či slepice.

První rovina je rovinou „obyčejných“ lidí. Současný svět se stává stále více ahistorickým. Historie, její znalost a předchozí zkušenosti ve stále menší míře umožňují současníkům orientaci v jejich světě. Historie, především historie a zkušenosti naší národní společnosti, přestávají být v globálním, a ať chceme či nikoli, i multikulturním světě onou učitelkou života. Historie ztrácí již dlouhodobě svůj význam, svoji interpretační kompetenci, kterou měla ještě v historistickém 19. století, kdy platila za královnu všech věd. Dnes je již dávno nahrazena jinými vědami, ať už je to ekonomie či politologie. Tento vývoj nemusí být pouze na závadu. Ztráta nutnosti vystupovat na veřejnosti může z oboru odstranit různé šarlatány a hochštaplery, může vést k prohloubení a zvěcnění metod práce, k vyšší vnitřní konkurenci a náročnosti – vývoj, který dle mého názoru již tak jako tak nastal. Na druhou stranu vede tento vývoj k vzrůstající vnitřní uzavřenosti, nesrozumitelnosti vůči širšímu publiku a může ve svých důsledcích vést i k tíživé otázce: a k čemu ta historie vlastně je? K otázce, která - k naší smůle - bude spíše pokládána v českém, stále post-transformačním prostředí, které je daleko více než jiné stabilizované evropské země náchylné k domněle jasným a radikálním myšlenkám.

Jak již bylo naznačeno, probíhá tato rozlučka s historismem a s jeho tezí o srozumitelnosti současnosti skrze minulost i v dějepisectví samotném. Zde byla naopak pochopena jako osvobození, jako možnost nového počátku. Ještě Gadamerovská hermeneutika, přes veškerou rafinovanost, kritičnost a sebereflexivnost svého konstruktivistického přístupu k dějinám, počítala s tím, že dějiny jsou nám přístupné a srozumitelné právě proto, že jsou to naše dějiny. V okamžiku, kdy však byla zpochybněna právě tato ústřední teze hermeneutiky, bylo nutné nalézt nová pojetí dějepisné práce. Ta nabídly jak strukturalismus, tak i foucaultovský poststrukturalismus, v případě dějepisu však také výrazně inspirace etnografickými přístupy (Clifford Geertz). Výsledkem byl nový postoj, který získává ve stále větší míře na oblibě i v rámci soudobých dějin: hledět na minulost, třeba (či především) i „vlastního“ národa, jako by to byl nějaký „amazonský kmen.“ Spojitost s naší současností se ztrácí. Vědomí diskontinuity historického vývoje je východiskem podobného přístupu.

Přes veškerá pozitiva, která tento přístup nabízí, však, jak je již na první pohled patrné, přináší pro obor teritoriálních studií a pro zastoupení soudobých dějin v něm závažné problémy. Nestaneme se tedy nakonec jako historikové, kteří chtějí v rámci teritoriálních studií osvětlovat současné problémy jejich historickým vývojem, v rámci historiografie spíše metodologickými dinosaurů? To jsou otázky, které bychom měli, či alespoň ti z nás, kteří se vědomě hlásí k historii, jako ke svému oboru, vážně promyslet a prodiskutovat.

Jednu z možných, arci dílčích odpovědí, bych však rád nabídnul. Uvědomuji si přitom, že ten hlavní problém, který jsem výše nastolil, neřeší, může však sloužit jako počátek další diskuse.

Výše naznačený metodologický obrat historiografie, který se konkrétně manifestoval v řadě dílčích populárních „obratů“, resp. byl jejich předpokladem, nabízí kromě hrozících nebezpečí pro postavení našeho oboru v rámci teritoriálních studií i možnost překročení čistě národní perspektivy, v níž je stále nejenom česká historiografie zakletá. Bez problematizace toho, co je „naše“, co jsou „naše“ dějiny, by nebyla možná žádná vážně míněná komparatistika, především pokud chce být komparatistikou ve formě „histoire croissée“. Tedy, jinými slovy: bez podobné proměny perspektivy bychom mohli jen obtížně definovat „nadanárodní“, tedy spíše teritoriálně než státně vymezená badatelská témata.

Tato poslední poznámka zároveň uvádí závěrečnou část mého zamyšlení. Po analýze současné situace i úskalí, která jsou s ní spojena, je nutné naznačit také co bychom měli konkrétně v nejbližší době učinit.

Co dělat?

Leninský název uvádí poslední část, v níž navazuji na své návrhy, které jsem zmínil na výjezdním zasedání v Peci pod Sněžkou.

Domnívám se, že východiskem úvah o budoucnosti našeho institutu, a to i o budoucnosti výukové, musí být nikoli požadavky studentů, potřeby „trhu“ a podobně, ale v rámci stále požadované jednoty výuky a bádání právě výzkum samotný. Můj návrh je postupovat „odshora“ – tedy (a) nejprve definovat badatelské priority, badatelská témata, kolem nich vytvořit (b) badatelské týmy, které mohou dát základ nové vnitřní struktury institutu, následně reformovat (c) doktorské programy a stanovit obecná, žádoucí témata dizertačních prací a posléze (d) inovovat, jakkoli ne snad zcela změnit, i magisterské programy. Je to tedy, obrazně řečeno, představa jakéhosi deště, který se snáší na různé vrstvy a postupně jimi proniká. Přičemž vrstva, která je položena nejvýše – tedy výzkum, publikace členů institutu a doktorské programy – bude tímto „deštěm“ prostoupena nejvíce, zatímco vrstva nejspodnější, bakalářské studijní programy, bude zasažena nanejvýš jednotlivými „kapkami“ ve formě některých nepovinných přednášek a seminářů. I nadále tak bude struktura bakalářského programu sledovat své cíle, tedy co možná nejširší seznámení posluchačů s jednotlivými teritorii, jejich historií i současností, zároveň však bude pro část studentů umožňovat platónský vzestup z jeskyně ke slunci seriózního vědeckého výzkumu ve formě magisterského a následně i doktorského studia (budiž mi tato nepřesná metafora odpuštěna).

Tento koncept má tu výhodu, že zajistí pokročilým bakalářským a magisterským studentům kontakt s aktuálním vědeckým výzkumem, zajistí jim nahlédnout do „kuchyně“ vědecké práce a zároveň pedagogům-vědcům samotným poskytne i možnost reflexe a diskuse jejich výzkumu. Je samozřejmé, že konkrétní alchymie vědeckých přednášek a seminářů a kurzů, sloužících spíše k nabytí základních vědomostí či k obecné orientaci v daném teritoriu, musí být předmětem postupných úprav a nemohu a ani nechci ji na tomto místě řešit. Vždy bude (či by mělo) na univerzitě platit, že ne vše, co se přednáší, je výsledkem hlubokého vědeckého výzkumu, a naopak, že ne každý vědecký poznatek se může stát základem univerzitního kurzu. Při správném poměru těchto složek to však nic neubírá ani na významu podobných přehledových, kompilačních přednášek, ale ani na druhou stranu na závažnosti výzkumu, který nebude okamžitě přetaven do přednášky či semináře.

Jak vyplývá z mé koncepce, bude rozhodující stanovit ona výzkumná témata, od nichž by se měla další diskuse odvíjet a která by se zároveň stala i základnou pro koordinovaný badatelský program a pro předkládání různých grantových projektů (což je dle mého názoru jeden z deficitů našeho institutu). Jaká by tato témata měla být? Něco jsem již naznačil výše, v následujícím podávám několik konkrétních návrhů jako pokusy o exemplární definici: Jako vhodné se mi jeví zkoumat například transformační období po roce 1989/1990 ve střední

Evropě z víceoborové (dějiny, politika, hospodářství atd.) i komparativní perspektivy, přičemž je možný jak přesah do let před rokem 1989/1990, tak i zahrnutí zemí, na první pohled se vymykajících, jako jsou Rakousko či západní Německo.

Druhý návrh spočívá ve výzkumu imigrace ve střední Evropě, kam by kromě postkomunistických zemí byly tentokrát samozřejmě zařazeny i Německo a Rakousko. Toto téma, které se na našem institutu i katedře již stalo předmětem některých diplomových i dizertačních prací, skýtá, pokud bude jednotně pojato a koncipováno, opět možnost propojit dějepisný přístup s politologií, sociologií, ale i s dějinami náboženství či obecně s interpretací kultury.

Tato témata, která by měla být nejenom dále dopracována, ale především doplněna o další návrhy, však zároveň ukazují praktickou životaschopnost teritoria střední Evropy. Právě k posílení podobných středoevropských studií, v nichž již česká tematika nebude „černou dírou“, ale jejich integrální součástí, směřovalo v posledku mé zamyšlení nad krizí i budoucností našeho oboru.

Ota Konrád, Praha, 29.2.2012